

Dorota Sowa

Szopka krakowska

W historycznej stolicy Polski, Krakowie – mieście z bogatą tradycją, pełnym zabytków – zrodził się fenomen *szopki krakowskiej*. Nigdzie indziej na świecie nie powstają tak niezwykle budowle upamiętniające narodzenie Chrystusa. Taka forma szopki wykształciła się w XIX w., a rozpropagowana w XX w. i do dziś kultywowana, stała się wzorem dla współczesnych.

Zwyczaj specjalnego upamiętniania chwili narodzenia Jezusa wprowadził św. Franciszek z Asyżu. Właśnie on pierwszy, w 1223 r. w Greccio, przygotował żłóbek, który ustawił w grocie obok żywych zwierząt. W tej scenerii odbyła się pierwsza msza pasterska, która rozpoczęła tradycję nocnych mszy na pamiątkę narodzin Syna Bożego. Od tego czasu franciszkanie szerzyli kult żłóbka, wprowadzając go do kościołów w Europie, a później na całym świecie. Wokół żłóbka pojawiały się kolejne figurki, z czasem także postaci świeckich. Od XVII w. obok statycznych, pojawiły się też figurki ruchome, co było początkiem *widowiska jasełkowego*. Rozkwit przedstawień jasełkowych przypadł na XVII i XVIII w. Z czasem widowiska stawały się coraz bardziej świeckie i rubaszne, nieliczące z powagą świątyni. W tej sytuacji w pierwszej połowie XVIII w. biskupi wydali zakaz urządzania jasełek w kościołach, gdzie zostały tylko statyczne żłóbki. Jednak jasełka cieszyły się zbyt wielkim zainteresowaniem, aby zniknąć. Zostały więc przeniesione poza mury kościelne. Obnośne szopki, tzw. *betlejemki*, znane były w polskich miastach od XVIII w. początkowo były to proste konstrukcje ze słomianym dachem. Z czasem stawały się coraz bardziej wymyślne i przybierały różne formy. Ich najpełniejszy rozwój reprezentuje właśnie *szopka krakowska*.

Na przełomie XVIII i XIX w. powstał nowy typ szopki, przystosowany do zmienionych warunków jej egzystencji – przedstawień na zewnątrz kościołów, na ulicy i w domach. Najważniejszą rolę zaczęła odgrywać sama architektura szopki. Bogactwo i różnorodność stylów krakowskich zabytków architektury zapewniały twórcom niewyczerpane źródło inspiracji. Szopka krakowska osiągnęła w XIX w. swoją najbardziej dojrzałą artystycznie postać: smukłej budowli z wieżami, z charakterystycznym połączeniem rozmaitych elementów zabytkowej architektury miasta, zapożyczonych z różnych epok stylowych.

W drugiej połowie XIX w. wytworzył się w Krakowie odrębny „cech” szopkarzy. Jego członkami byli przeważnie murarze i cieśle zamieszkujący przedmieścia Krakowa. Sezonowość tych zawodów zmuszała ich w okresie jesienno-zimowym do szukania dodatkowych zajęć i zarobków.

Zainteresowania szopkarskie przekazywane były z pokolenia na pokolenie. Szopkarze tworzyli dwa rodzaje szopek. Pierwszy to małe budowle, bez scen lalkowych, przeznaczone do sprzedaży jako pamiątki. Drugi rodzaj to szopki duże, które pozwalały na pełne rozwinięcie talentu i inwencji twórczej. Wysokie nieraz na trzy metry, były przystosowane do odgrywania tradycyjnego lalkowego widowiska jasełkowego, czyli do tzw. chodzenia po kolędzie. Taka szopka była podstawowym elementem każdej kolędniczej grupy.

Rozwój szopki został zahamowany przez wybuch I wojny światowej. Szopka prawie zniknęła z ulic Krakowa. W 1923 r. Muzeum Przemysłowe wznowiło spektakle jasełkowe, które przyczyniły się do wskrzeszenia szopek. Na przedmieściach znów zaczęto budować i obnosić je po domach. Szopka stała się jednak skromniejsza i obniżył się jej poziom artystyczny. Aby zapobiec zanikowi szopkarstwa, dr Jerzy Dobrzycki, przy poparciu władz miejskich, w 1937 r. zainicjował i zorganizował I Konkurs na Najpiękniejszą Szopkę Krakowską. Wybuch II wojny światowej przerwał organizację konkursów na 6 lat. Wznowiono je w 1945 r.

Obecnie organizatorem konkursu jest Muzeum Historyczne miasta Krakowa. To właśnie na Rynku, u stóp pomnika Adama Mickiewicza, co roku w pierwszy czwartek grudnia, krakowianie i turyści mogą podziwiać wspaniałą architekturę krakowskich szopek. Natomiast od pierwszej niedzieli tego miesiąca wszystkie zgłoszone do konkursu szopki można oglądać na wystawie. Zgromadzone w zbiorach muzealnych szopki są bardzo zróżnicowane, zarówno pod względem rozmiarów, sposobu wykonania, jak i doboru materiałów. Regulamin konkursu dopuszcza na równych prawach dzieła profesjonalistów (architektów, plastyków) oraz artystów – amatorów.

Do pierwszych konkursów zgłaszano proste konstrukcje z tektury bądź drewna, oklejone kolorowym papierem, ze skromną dekoracją. Umieszczano w nich papierowe płaskie postaci

i oświecano świecami. Dzisiaj wszystkie szopki podświetlone są elektrycznie. Z czasem do dekoracji zaczęto używać tzw. sreberek – kolorowych, błyszczących papierków po cukierkach i czekoladach. Obecnie często stosuje się sztywny, błyszczący staniol lub specjalistyczne folie samoprzylepne. Prezentowane obecnie w szopkach postaci to pełnoplastyczne figurki z drewna, gipsu, modeliny lub plastiku, ubrane w piękne kolorowe stroje. Często tworzą ruchomy teatrzyk, poruszany coraz bardziej nowoczesnymi i skomplikowanymi mechanizmami. Niektóre szopki mają pozytywki wygrywające znane krakowskie melodie lub popularne kolędy.

Tradycyjne szopki upamiętniają narodzenie Chrystusa. Dlatego w każdej z nich znajdujemy całą Świętą Rodzinę. Najczęściej towarzyszą im aniołowie, Trzej Królowie, pasterze i zwierzęta. Krakowskie szopki prezentują dodatkowo sceny z postaciami historycznymi (królami, bohaterami narodowymi, wielkimi Polakami) oraz legendarnymi (np. Trębaczem, Panem Twardowskim). Ulubioną przez szopkarzy postacią jest Lajkonik. W niektórych szopkach umieszcza się postaci w tradycyjnych strojach ludowych, a także znane osobistości współczesne, np. papieża Jana Pawła II.

Szopki te noszą nazwę *krakowskich*, gdyż prezentują architekturę najważniejszych i najpiękniejszych zabytków miasta. Wszystkie szopki zwyczajowo posiadają wieże – najczęściej wzorowane na wieży wyższej Kościoła Mariackiego zwieńczonej koroną lub na wieżach Katedry na Wawelu czy Wieży Ratuszowej. Uzupełnieniem wież są elementy Zamku Królewskiego na Wawelu, Sukiennic, Barbakanu i Bramy Floriańskiej. W każdej szopce krakowskiej można znaleźć elementy patriotyczne: Orła Białego, biało-czerwonych flag i herbu Krakowa.

Tradycja budowania szopek krakowskich, wpisana w pejzaż Krakowa ze swoją oryginalną formą, pełna niezwykłych wartości religijnych, artystycznych, patriotycznych i historycznych, w pełni zasługuje na zachowanie dla potomnych.

Szopka krakowska będąca fantazją na temat architektury naszego miasta i jego specyficznego klimatu, jest również świetną lekcją historii, działającą na wrażliwość estetyczną i uczucia.

Piękna i przemyślana szopka uczy, bawi i wzrusza...

